

Наталя Яруліна

аспірант кафедри української та іноземних мов, провідний фахівець
відділу документообігу та контролю ОРІДУ НАДУ при Президентіві України

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР», «ІНФОРМАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ», «ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ»

У статті проаналізовано співвідношення між поняттями «інформаційний простір», «інформаційне середовище», «інформаційно-комунікативне середовище» в контексті управлінської діяльності, визначено їх зміст та сутність. Досліджено поняття «простір», його відмінність від «середовища». Систематизовано визначальні для сьогодення уявлення про інформаційне середовище. Розглянуто основні теоретичні підходи до визначення поняття «інформаційний простір». Надано робоче визначення терміну «інформаційно-комунікативне середовище».

Ключові слова: середовище; простір; інформаційний простір; інформаційне середовище; інформаційно-комунікативне середовище.

Natalya Yarulina

PhD student of the department of Ukrainian and foreign languages, a leading specialist of the personnel training Department, the unit on organization of seminars on governmental order of the ORIPA NAPA under the President of Ukraine

THEORETICAL APPROACHES TO THE DEFINITION OF CONCEPTS «INFORMATION SPACE», «INFORMATION ENVIRONMENT», «INFORMATIONAL AND COMMUNICATIVE ENVIRONMENT»

Importance. The rapid development of the modern information society leads to the emergence of new phenomena of objective reality, which requires their clear definition, description, as well as constant refinement and additions. The terms of the information industry become widely interdisciplinary and continue to be studied actively. The result of this is the diversity and opposition to the views on certain concepts, ambiguity in the interpretation, excessive generalization, which leads to their complete or partial mixing, identification, violation in the relationship between them.

Objective. The purpose of the article is to differentiate the notion of «information space», «information environment», «informational and communicative environment», to determine their essence, to find out how they co-exist in the system of managerial activity.

Results. After analyzing the content of the notions of «information space» and «information environment», we found that the main difference between them is that the information space represents a set of all available to society, the state, the Union of states of information resources, knowledge, information networks, systems, technologies, processes related to the search, processing and storage of information, objects and subjects of information activities, as well as the legal and regulatory framework that controls the use of certain information technology but the information environment is a set of certain information technologies that are part of the information space and are used by a specific unit in the management system. The notion of «informational and communicative environment» stems from the «information environment», its main feature is the provision of a communicative function in the process of information interaction between actors of information activity.

Key words: environment; space; information space; information environment; informational and communicative environment.

Постановка
проблеми

Стрімкий розвиток сучасного інформаційного суспільства призводить до появи нових явищ об'єктивної дійсності, які потребують їх чіткого визначення, опису, а також постійного уточнення та доповнення. Розуміння природи інформації є важливим для дослідження процесів, механізмів, технологій у будь-якій сфері суспільного життя. Терміни інформаційної галузі набувають широкого міждисциплінарного розповсюдження і продовжують активно вивчатися. Результатом цього є багатоманітність і протилежність у поглядах щодо тих чи інших понять, неоднозначність у тлумаченнях, надмірна узагальненість, що призводить до їх повного або часткового змішування, отожднення, порушення у взаємовідносинах між ними. У

зв'язку з цим актуальності набувають питання теоретичних досліджень, систематизації та уточнень окремих термінів галузі публічного управління, що мають важливе значення для подальших наукових розвідок, розвитку понятійно-категорійного апарату науки.

Аналіз
останніх
досліджень
і публікацій

Питання співвіднесення понять «простір» і «середовище», «інформаційний простір» та «інформаційне середовище» у контексті здійснення державної інформаційної політики висвітлювались у наукових роботах К. Калюжного [9], Т. Ожерельєвої [15], О. Селезньової [18] та ін. Різні аспекти інформаційного простору

© Яруліна Н. О., 2019.

досліджували В. Дрешпак [4], М. Каткова [10], А. Манойло [13], А. Семенов [19], О. Солдатенко [21] та ін. Питанням формування та розвитку інформаційно-комунікативного середовища в умовах глобальної інформатизації суспільства присвячені праці В. Зотова [7], Г. Москалика [14], С. Соловійова [8] та ін.

Виділення
невирішених
раніше
частин
загальної
проблеми

Зважаючи на значні теоретичні напрацювання, присвячені дослідженню термінології у галузі публічного управління, досі потребують систематизації, уточнення та розмежування такі терміни, як «інформаційний простір», «інформаційне середовище», «інформаційно-комунікативне середовище».

Мета

Мета статті полягає у тому, щоб розмежувати поняття «інформаційний простір», «інформаційне середовище», «інформаційно-комунікативне середовище», визначити їх сутність, з'ясувати, як вони співіснують у системі управлінської діяльності.

Виклад
основного
матеріалу

Визначення термінів «інформаційний простір», «інформаційне середовище», «інформаційно-комунікативне середовище» передбачає уточнення таких понять, як «середовище» та «простір».

Простір. У тлумачних словниках зазначено, що простір (від лат. spatium) – одна з основних об'єктивних форм існування матерії, яка характеризується протяжністю і обсягом, необмежена протяжність (в усіх вимірах, напрямках), тривимірна протяжність над землею, вільний великий обшир, просторинь, відсутність будь-яких обмежень, перешкод у чомусь [2, с. 1170; 17].

З філософського погляду, простір – те, що залишиться, якщо прибрати все; порожнеча, але порожнеча у трьох вимірах, протяжність, розглянута незалежно від тіл, що займають або обмежують її. Простір – це місце, в якому знаходиться все існуюче, що розглядається окремо від його існування і навіть локалізації, це універсальне і пусте місце. Воно бути не може бути ніяким іншим, крім як нескінченним, постійним, однорідним, ізотропним і нескінченно поділеним [11].

Схожим є визначення, в якому йдеться про те, що «крім можливості бути заповненим, простір не має ніякої іншої властивості; якщо абстрагуватися від установлення окремого місця та його наповнення, воно є порожнє й мертво ніщо» [12, с. 315].

В енциклопедичному словнику з державного управління зазначено, що простір характеризується такими властивостями, як структурність, співіснування й взаємодія елементів в усіх матеріальних системах [5, с. 595]. Останнє визначення суперечить з попередніми, і на нашу думку, є досить конкретизованим, що ускладнює розуміння сутності даного поняття.

Враховуючи усе вищезазначене можна сказати, що простір – це абстрактне поняття, що відображає конкретні рамки, границі, можливості, потенціал, або вказує на їх відсутність, які використовуються для дослідження тих чи інших об'єктів, процесів, явищ, умов.

Середовище. У словнику В. А. Жмурова [6] вказано, що термін «середовище» старофранцузького походження і дослівно перекладається як «те, що оточує».

На сьогодні це поняття надзвичайно поширене у різних сферах життєдіяльності суспільства і зазвичай

містить визначення, що дозволяє точно зрозуміти, що саме оточується, наприклад, навколишнє середовище, соціальне середовище, освітнє середовище, тощо. Коли термін використовується без визначення, зазвичай він позначає загальне фізичне і соціальне оточення організму індивіда. Термін несе в собі конотацію впливу, тобто те, що є частиною цього середовища організму, відіграє певну фактичну або потенційну роль в житті цього організму [16].

В. В. Виноградов [3], досліджуючи походження терміну «середовище», зазначає, що в давньоруській писемності XI–XV ст. слово вживалося в декількох значеннях: середина; середній день тижня; посередництво, проміжна сфера; серцевина; сукупність людей.

У середині XIX ст. до переліку значень слова «середовище» додалися нові: сукупність природних і соціальних умов життєдіяльності людини і суспільства; сукупність людей, пов'язаних спільними соціальними умовами.

Проаналізувавши довідкову літературу [20; 2, с. 1309] щодо визначення поняття «середовище» можна прийти до висновку, що частіше всього цей термін використовується у таких значеннях: речовина, навколишні умови, соціальні групи.

Отже, розглядаючи будь-який об'єкт, процес або явище, можна визначити його середовище як сукупність усіх інших об'єктів, процесів, явищ, умов, що безпосередньо впливають на нього або взаємодіють з ним.

Залежно від контексту, значення абстрактних понять, таких як «простір» та «середовище» можуть кардинально змінюватись. Коли йде мова про інформацію слід також визначити рівень її абстракції. У даній статті під інформацією буде розумітися сукупність даних, що використовуються у процесах управлінської діяльності.

Тепер, визначивши основні поняття та рівень їх абстракції спробуємо сформулювати такі їх похідні, як «інформаційний простір», «інформаційне середовище» та «інформаційно-комунікативне середовище».

Термін «інформаційний простір» у багатьох розуміється як сукупність баз і банків даних, технологій їх ведення та використання, що функціонують на основі загальних принципів і за правилами, що забезпечують інформаційну взаємодію організацій і громадян, а також задоволення їх інформаційних потреб.

Розглянемо підходи сучасних науковців щодо визначення поняття «інформаційний простір».

Дослідивши різні підходи до визначення поняття «інформаційний простір», можна сказати, що це штучно утворена територія поширення інформації, основну роль в якій відіграють суб'єкти та об'єкти інформаційної взаємодії, інформаційні ресурси, інформаційна інфраструктура.

Суб'єктом інформаційного простору може виступати індивід або соціальна група, а також організація, органи публічної влади – усі, хто в процесі своєї діяльності використовують можливості сучасних інформаційних технологій, але у будь-якому випадку інформаційний простір не може існувати поза межами людської діяльності.

За критерієм поширення інформаційний простір може поділятися на: інформаційний простір держави; європейський інформаційний простір; світовий інформаційний простір; віртуальний інформаційний простір [18, с. 143].

Теоретичні підходи до визначення поняття «інформаційний простір»

М. Каткова	інформаційний простір – це історично сформована, забезпечена правовими гарантіями й засобами зв'язку, з найбільшою доступністю для споживача форма скоординованих і структурованих, територіально близьких і віддалених інформаційних ресурсів, котрі акумулюють результати комунікаційної діяльності людей [10];
А. Манойло	інформаційний простір – це сукупність суб'єктів інформаційної взаємодії чи впливу; інформації, призначеної для використання суб'єктами інформаційної сфери; інформаційної інфраструктури, що забезпечує можливість обміну між суб'єктами; суспільних відносин, котрі формуються як наслідок утворення, передачі, розповсюдження і зберігання інформації, обміну інформацією всередині суспільства [13, с. 73];
О. Селезньова	інформаційний простір – це частина інформаційної сфери, обмеженої матеріальною та нематеріальною територією поширення, центром якої є сукупність суб'єктів, що здійснюють інформаційну діяльність, а її складовими – інформація та інформаційні відносини, інформаційна наука та інформаційна культура, інформаційна діяльність та інформаційна інфраструктура, інформаційне право та інформаційне законодавство [18, с. 142];
А. Семенов	інформаційний простір – це територія поширення інформації за допомогою конкретних компонентів системи інформації та зв'язку, діяльність якої має гарантоване правове забезпечення [19, с. 91];
О. Солдатенко	інформаційний простір – це сукупність інформаційних об'єктів, які поширюються його суб'єктами через наявні засоби комунікації, тобто контролю можуть підлягати: об'єкти, суб'єкти та засоби комунікації. При цьому до інформаційних об'єктів належать друкована продукція, радіо, телебачення, супутникове мовлення, яке об'єднує в собі телерадіомовлення й Інтернет [21, с. 135].

Зокрема, інформаційний простір державного управління В.М. Дрешпак [4] визначає як соціокультурне середовище, де за участі суб'єктів, що належать до системи державного управління та її середовища, з використанням відповідних інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури відбуваються процеси й відносини, обумовлені суб'єкт-об'єктними відносинами в системі державного управління, пов'язані з творенням, поширенням і споживанням інформації, та спрямовані на виконання функцій державного управління.

Таким чином, можемо зробити висновок, що інформаційний простір – це технологічна та законодавча бази, які визначають усі можливі способи, засоби та правила передачі/обміну інформацією між суб'єктами управлінської діяльності.

Сучасні науковці часто схиляються до думки, що інформаційне середовище є частиною інформаційного простору. Щоб з'ясувати, як інформаційний простір співвідноситься з інформаційним середовищем, розглянемо останнє.

У 90-і рр. ХХ ст., коли відбувалося становлення базових понять інформатизації, вважалося, що інформаційне середовище – це системно організована сукупність установ, баз даних, локальних і глобальних інформаційних мереж, книжкових фондів бібліотек, система функціональної і територіальної адресації та нормативних документів, а також сукупність засобів передачі даних, інформаційних ресурсів [14]. Отже, з цього витікає, що «інформаційне середовище» входить в поняття «інформаційний простір», оскільки є значно вужчим за своїм змістом.

В енциклопедичному словнику з державного управління зазначено, що інформаційне середовище (англ. information environment) – сукупність технічних і програмних засобів збереження, обробки і передачі інформації, а також політичних, економічних і культур-

них умов реалізації процесів інформатизації. Результатом розгортання процесу інформатизації власне і створюється інформаційне середовище [5, с. 296].

Т. О. Ожерельєва [15, с. 21] характеризує інформаційне середовище як обмежену частину інформаційного простору, яка оточує об'єкт дослідження.

О. М. Селезньова [18, с. 142] визначає інформаційне середовище як частину інформаційного простору, що характеризується мінімальною територією поширення та обмеженою кількістю суб'єктів інформаційної діяльності, а також обумовлюється своєрідним інформаційним мікрокліматом, що включає сукупність способів, прийомів, заходів та умов безпосереднього здійснення інформаційної діяльності.

Г. Ф. Москалик [14] вважає, що інформаційне середовище – це частина інформаційного простору (сукупність знань, що мають цінність у вигляді економічного ресурсу, який сприяє розвитку тих чи інших секторів громадського життя), яка формує найближче інформаційне оточення індивіда, є сукупністю умов, що забезпечують його продуктивну діяльність.

К. О. Калужний [9] дає наступне визначення інформаційному середовищу – це антропогенна частина простору, в якій взаємодіють і самоорганізуються суб'єкти і об'єкти інформаційних процесів, що підтримуються інформаційною інфраструктурою і пов'язані з пошуком, обробкою і зберіганням інформації та знань. Вчений зазначає, що до структури інформаційного середовища входять: інформаційні процеси, документи, інформаційні технології, інформаційна та мережева інфраструктура, інформація як позначення змісту.

Отже, переважна більшість сучасних науковців визначає інформаційне середовище як частину інформаційного простору, що має певні обмеження стосовно території поширення, суб'єктів взаємодії і є не лише сукупністю програмних і технічних засобів для обробки та передачі інформації, але й сукупністю знань індиві-

дів, які становлять цінний ресурс сучасного інформаційного суспільства.

На нашу думку, інформаційне середовище – це сукупність способів, засобів та правил передачі/обміну інформацією, що використовуються конкретно одиницею в системі управлінської діяльності.

Розглянувши поняття інформаційного простору та інформаційного середовища, перейдемо до визначення інформаційно-комунікативного середовища.

Комунікативне середовище безпосередньо пов'язане з таким терміном як «комунікативний». У тлумачних словниках «комунікативний» трактується як той, що стосується спілкування за допомогою мови (комунікації як спілкування) [17].

Термін «комунікація» визначається наступним чином: 1) спец. шляхи сполучення, лінії зв'язку; обмін інформацією, спілкування; 2) лінгв. те саме, що спілкування; зв'язок [20]. Отже, комунікативність — це здатність людини до спілкування, контактів; зв'язок, контакти між ким-, чим-небудь.

В рамках нашого дослідження, під прикметником «комунікативний» ми будемо розуміти значення комунікації, що стосується спілкування, сфери мовлення і мови, а під прикметником «комунікаційний» – визначення, пов'язане із технологічним аспектом передавання інформації між суб'єктами.

У лінгвістиці вважається, що практично все оточення людини, її середовище проживання, є також і комунікативним середовищем. При цьому частину цього середовища становлять предмети і явища, які можуть бути використані в комунікативній функції, а частина – власне засоби комунікації, для яких передача повідомлень є їх основним призначенням.

У монографії «Інформаційна складова державної політики та управління» [8, с. 14] зазначено, що інформація і комунікація є поняттями взаємопов'язаними і взаємообумовленими. Вони нерідко зливаються в одну дефініцію («інформаційно-комунікативна»), що розкриває особливості інформаційного обміну в процесах комунікативної взаємодії індивідів, людських груп і спільнот, інститутів громадянського суспільства і держави.

Г. Ф. Москалик [14] визначає інформаційно-комунікативне середовище як складову інтегральної галузі життєдіяльності людства – представлену економічною, політичною, культурною, освітньою, науковою та іншими сферами. Вчений вважає, що це середовище стало визначальним явищем суспільної реальності на етапі застосування інформаційно-комунікаційних технологій та становлення інформаційного суспільства.

На думку В.В. Зотова, інформаційно-комунікативне середовище – це мережеве розподілення соціальних суб'єктів, що задовольняють інформаційно-комунікативні потреби за рахунок використання інформаційних технологій і телекомунікацій [7].

Висновки

Таким чином, з наведеного вище витікає, що інформаційно-комунікативне середовище – це інформаційний обмін в процесах комунікативної взаємодії індивідів, людських груп і спільнот, інститутів громадянського суспільства і держави, що здійснюється за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій з метою задоволення інформаційних потреб.

На наш погляд, інформаційно-комунікативне середовище – це інформаційне середовище установи,

підприємства, організації, органу публічної влади, будь-якого суб'єкта чи об'єкта інформаційної діяльності, функцією якого є забезпечення оперативності персоналу, зв'язку та координації учасників робочого процесу. Основне завдання інформаційно-комунікативного середовища полягає в налагодженні ефективного зворотного зв'язку між різними суб'єктами інформаційної взаємодії (можливість в онлайн режимі обговорювати нагальні суспільні питання, проводити відеоконференції, відеочати, миттєво обмінюватися повідомленнями, отримувати відповіді на сайтах, інтернет-порталах, форумах, в соціальних мережах, налагоджувати ефективні комунікативні зв'язки між керівниками і персоналом, між окремими підрозділами тощо).

Ефективний зворотний зв'язок забезпечує своєчасне інформування населення щодо тих аспектів діяльності органів публічної влади, які найбільше цікавлять громадян, дозволяє оцінити швидкість та якість реагування на виявлені проблеми, визначити можливі прорахунки і, за потреби, скоригувати план подальших дій [1, с. 93].

Окрім зворотного зв'язку для органів публічної влади в межах побудови ефективного інформаційно-комунікативного середовища необхідним є також дієвий «комунікативний контроль», що передбачає запровадження системного моніторингу громадської думки суспільно-політичної ситуації та ефективності влади.

У публічному управлінні інформаційно-комунікативне середовище відіграє важливу роль. Новітні інформаційні технології допомагають швидко та якісно збирати, аналізувати та передавати великі масиви інформації, локальні та глобальні соціальні мережі сприяють активному залученню громадськості до прийняття управлінських рішень, відкритості й прозорості діяльності органів публічної влади, що є основними особливостями даного середовища.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. В рамках дослідження визначено, що інформаційний простір являє собою сукупність усіх доступних на сьогоднішній день суспільству (державі, союзу держав) інформаційних ресурсів, знань, інформаційних мереж, систем, технологій, процесів, пов'язаних з пошуком, обробкою і зберіганням інформації, об'єктів та суб'єктів інформаційної діяльності, а також нормативно-правову базу, що контролює використання тих чи інших інформаційних технологій, а інформаційне середовище – це сукупність інформаційних технологій, що входять до складу інформаційного простору і використовуються конкретно одиницею в системі управлінської діяльності. Таким чином, «інформаційний простір» у сфері управлінської діяльності асоціюється з границею, яка відображає рамки розповсюдження інформації територіально, а також її доступність для об'єктів різних рівнів управлінської діяльності. «Інформаційне середовище» у даному контексті асоціюється з тими інформаційними технологіями, що розповсюджені і використовуються саме на території об'єкта управлінської діяльності, що розглядається.

«Інформаційно-комунікативне середовище» – це інформаційне середовище будь-якої організації, основною рисою якого є забезпечення комунікативної функції у процесі інформаційної взаємодії між суб'єк-

тами інформаційної діяльності. Побудова інформаційно-комунікативного середовища органу публічної влади передбачає налагодження ефективного зворотного зв'язку з громадськістю та встановлення «комунікативного контролю», що сприятиме підвищенню ефективності діяльності органів публічної влади, збільшенню рівня інформаційної відкритості, прозорості тощо.

Наведене дослідження може мати подальший розвиток у напрямі вдосконалення термінології у сфері досліджень державної інформаційної політики. Зокрема, потребують поглибленого вивчення та уточнення такі поняття як «віртуальна політика», «віртуальна держава», «віртуальні технології в публічному управлінні».

Література.

1. Архипова Є. О., Дмитренко Н. О. Ефективна комунікація між органами державної влади та громадськістю як умова розвитку демократичного суспільства. Інвестиції. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JUJ_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=1J=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%9623721: практика та досвід. 2016. № 1. С. 92–96.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад, і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Виноградов В. В. История слов / Российская академия наук. Отделение литературы и языка: Научный совет «Русский язык: история и современное состояние». Институт русского языка РАН; Отв. ред.чл.-корр. РАН Н. Ю. Шведова. Москва: Толк. 1994. 1138 с. URL: <http://wordhist.narod.ru/sreda.html>.
4. Дрешпак В. М. Інформаційний, комунікативний, семіотичний простори державного управління: спільне, відмінне та особливе. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2012. Вип. 2(8). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik%20/2012-02\(8\)/12dvmsvo.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik%20/2012-02(8)/12dvmsvo.pdf).
5. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Троцинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
6. Жмуров В. А. Большая энциклопедия по психиатрии. 2-е изд. Москва: Джангар, 2012. URL: <https://vocabulary.ru/slovari/bolshaja-enciklopedija-psihiatrii-2-e-izd-.html>.
7. Зотов В. В. Становление информационно-коммуникативной среды как основание общественных трансформаций. *Общество: политика, экономика, право*. 2008. № 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/stanovlenie-informatsionno-kommunikativnoy-sredy-kak-osnovanie-obschestvennyh-transformatsiy>.
8. Інформаційна складова державної політики та управління : монографія / Соловйов С. Г., та ін. ; заг. ред. Грицяк Н. В. ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Каф. інформ. політики та електрон. урядування. Київ: К.І.С., 2015. 320 с.
9. Калужный К. А. Информационная среда и информационная среда науки: сущность и назначению. Наука. Инновации. Образование. Научно-технологическая политика и комплексные проблемы развития науки. 2015. Вып. 18. С. 8–23. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnaya-sreda-i-informatsionnaya-sreda-nauki-suschnost-i-naznachenie#ixzz4RxUiS211>.
10. Каткова М. В. Понятие «информационное пространство» в современной социальной философии. Известия Саратовского университета. Сер. Философия. Психология. Педагогика. Вып.2. 2008. URL: <http://www.sgu.ru/files/nodes/32527/2008-2-6.pdf>.
11. Конт-Спонвиль, Андре. Философский словарь / Пер. с фр. Е. В. Головиной. М.: Этерна, 2012. 752 с. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=QTa4BwAAQBAJ> HYPERLINK "https://books.google.com.ua/books?id=QTa4BwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru"& HYPERLINK "https://books.google.com.ua/books?id=QTa4BwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru"printsec=frontcover HYPERLINK "https://books.google.com.ua/books?id=QTa4BwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru"& HYPERLINK "https://books.google.com.ua/books?id=QTa4BwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru"hl=ru#v=onepage HYPERLINK "https://books.google.com.ua/books?id=QTa4BwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru"& HYPERLINK "https://books.google.com.ua/books?id=QTa4BwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru"q HYPERLINK "https://books.google.com.ua/books?id=QTa4BwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru"& HYPERLINK "https://books.google.com.ua/books?id=QTa4BwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru"ff.
12. Краткая философская энциклопедия. Москва: Прогресс-Энциклопедия, 1994. 576 с.
13. Манойло А. Государственная информационная политика в особых условиях: монография. Москва: МИФИ, 2003. 388 с.
14. Москалик Г. Поняття, природа і джерела формування інформаційно-комунікативного середовища. Гілея: науковий вісник. 2013. № 77. С. 149–153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_77_47
15. Ожерельева Т. А. Об отношении понятий информационное пространство, информационное поле, информационная среда и семантическое окружение. Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований, 2014. № 10. С. 21–24.
16. Оксфордский толковый словарь по психологии ; Под ред. А. Ребера: в 2-х тт: Т.1. / Пер. с англ. Чеботарева Е. Ю. Москва: Вече АСТ, 2003. URL: <https://www.psyoffice.ru/slovar-s55.htm>.
17. Прохоров А. М. Большой энциклопедический словарь. Москва: Советская энциклопедия, 1991. 1631 с. URL: <https://slovar.cc/enc/bolshoy.html>.
18. Селезньова О.М. Теоретико-методологічне трактування окремих засадничих категорій інформаційного права. *IT право: проблеми і перспективи розвитку в Україні*: зб. матер. наук.-практ. конф. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2016. С. 136–143.
19. Семенов А. Захист національного інформаційного простору Великої Британії. *Політична праксеологія: безпека, технології, комунікації*: матеріали міжнар. конф. ; за ред. В. Бебика. Київ: ВАПН, 2016. С. 91–93.
20. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. HYPERLINK

"<http://sum.in.ua/p/9/137/1>"К.: Наукова думка, 1970—1980 HYPERLINK "<http://sum.in.ua/p/9/137/1>". URL: http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh.

21. Солдатенко О. Інформаційний простір у мережі Інтернет: правове регулювання та контроль. П HYPERLINK "<http://pgp-journal.kiev.ua/>"ідприємництво HYPERLINK "<http://pgp-journal.kiev.ua/>", HYPERLINK "<http://pgp-journal.kiev.ua/>"господарство HYPERLINK "<http://pgp-journal.kiev.ua/>" і право: загальноукраїнський наук.-практ. господар.-правовий журнал. 2018. № 5 (267). С. 134–141.